

Легета Я.П.

СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

У статті розглянуто особливості інноваційного розвитку сільських територій. Проаналізовано стан соціально-демографічних передумов інноваційного розвитку сільських територій Закарпатської області через призму демографічної, інфраструктурної та інституційної складових. Особливу увагу приділено ключовим проблемним рисам, що перешкоджають реалізації такого розвитку. Продемонстровано, що інституційна спроможність територіальних громад Закарпаття залишається недостатньою, що обмежує можливості ефективної реалізації інноваційних програм. Вказано напрями інституційних змін, що сприятимуть його вдосконаленню через створення місцевих інфраструктур підтримки підприємництва, інноваційних хабів і консультаційних центрів, здатних сприяти активізації локального бізнесу та залученню інвестицій.

Ключові слова: сільські території, інноваційний розвиток, інфраструктура, соціально-демографічні та інституційні механізми, чинники впливу, інституційна спроможність територіальних громад.

Постановка проблеми. У дослідженні інноваційного розвитку сільських територій важливим методологічним прийомом є поєднання загальнонаціонального аналізу з поглибленим вивченням окремих регіонів. Це дозволяє більш чітко простежити, як загальні тенденції інноваційних процесів проявляються у специфічних умовах і які чинники прискорюють або сповільнюють їх реалізацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження М.Й. Маліка та М.А. Хвесика [4, с. 6–7], П.Т. Саблука [9, с. 50] та К.І. Якуба [12, с. 117] доводять, що стабільний та багатофункціональний розвиток сільських територій базується на врахуванні економічних, екологічних та соціальних чинників, розширеному відтворенні людського капіталу та диверсифікованому розвитку виробничих потужностей суб'єктів господарювання. І.А. Ажаман [1, с. 23], І.М. Дуднік, О.С. [3, с. 43], О.С. Саєнко [10, с. 113] розглядають проблеми інфраструктурного забезпечення сільських територій у країні як головні та такі, що заважають їхньому ефективному розвитку. В.В. Готра, М.І. Ігнатко [2, с. 14] досліджують інноваційні можливості штучного інтелекту для сталого розвитку агросектора України.

Проте, незважаючи на значний науковий інтерес, багато аспектів, пов'язаних із вдосконаленням інноваційного розвитку сільських територій, зокрема щодо напрямів та механізмів такого розвитку, ці питання залишаються недостатньо дослідженими. Це вимагає подальших наукових пошуків і розроблення обґрунтованих рекомендацій для ефективної реалізації можливості апробації інноваційних рішень у конкретних територіальних умовах.

Формулювання цілей статті. Метою статті є здійснення аналізу стану соціально-демографічних передумов інноваційного розвитку сільських територій, ключових проблемних рис, що перешкоджають реалізації даного процесу, а також інституційних механізмів його вдосконалення. Україна демонструє суттєву просторову диференціацію за демографічними параметрами, рівнем інституційної спроможності громад, структурою аграрного виробництва та доступом до цифрових технологій. Водночас саме ці відмінності формують унікальні можливості для апробації інноваційних рішень у конкретних територіальних умовах.

Основний текст. Закарпатська область виступає показовим прикладом для аналізу, адже поєднує у собі риси, притаманні багатьом сільським регіонам країни, та низку унікальних особливостей. Прикордонне розташування із чотирма державами ЄС створює додаткові

©Легета Я.П., здобувач кафедри економіки, підприємництва і торгівлі, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», e-mail: jaroslav.legeta@uzhnu.edu.ua

стимули для транскордонної співпраці та міжнародної інтеграції. Гірський рельєф та природно-кліматичні умови визначають специфіку аграрного виробництва, яке зберегло дрібнотоварний характер і водночас обмежує можливості для масштабного індустріального сільського господарства. Високий рівень трудової міграції формує як проблему втрати людського капіталу, так і потенційне джерело фінансування інноваційних ініціатив за рахунок заробітків мігрантів та їхнього досвіду, здобутого в країнах ЄС. Етнокультурна різноманітність населення відкриває можливості для розвитку туризму, креативних індустрій і локальних брендів, водночас потребуючи належних інституційних рішень для забезпечення соціальної інтеграції. Усе це робить регіон репрезентативним для ґрунтовного вивчення соціально-демографічних та інституційних механізмів інноваційного розвитку, результати якого можуть мати не лише локальне, а й загальноукраїнське значення.

Закарпатська область характеризується складними соціально-демографічними процесами, що безпосередньо впливають на перспективи інноваційної трансформації сільських територій. Тут спостерігається висока інтенсивність трудової міграції, особливо серед працездатних чоловіків, що призводить до дефіциту робочої сили в аграрному секторі та зумовлює нову соціальну конфігурацію у сільських громадах. Одночасно з цим зростає частка жінок та людей старшого віку, які потребують адаптованих програм соціальної підтримки та можливостей для економічної самореалізації. Залучення внутрішніх і зовнішніх мігрантів, повернення молоді через освітні та інноваційні програми, створення доступного житла й соціальної інфраструктури є ключовими напрямками стабілізації людського потенціалу. Важливим завданням є модернізація системи освіти, зокрема професійно-технічної, що дозволить готувати фахівців, здатних до впровадження цифрових технологій, smart-рішень у сільському господарстві, органічного виробництва та екологічного менеджменту. Водночас інституційна спроможність територіальних громад Закарпаття залишається недостатньою, що обмежує можливості ефективної реалізації інноваційних програм.

Удосконалення потребує створення місцевої інфраструктури підтримки підприємництва, інноваційних хабів і консультаційних центрів, здатних сприяти активізації локального бізнесу та залученню інвестицій. Значний потенціал має транскордонне співробітництво, у межах якого

громади можуть брати участь у міжнародних програмах INTERREG, ENI CBC, Horizon Europe та залучати ресурси для розвитку сільських територій. Розширення практики міжмуніципального партнерства, інтеграція громад у транскордонні кластери й освітньо-наукові проекти сприятимуть формуванню більш стійкої інноваційної екосистеми.

Таким чином, соціально-демографічні та інституційні механізми вдосконалення інноваційного розвитку на прикладі Закарпатської області поєднують стабілізацію людського потенціалу з посиленням спроможності громад до ефективного управління інноваційними процесами та інтеграції в міжнародні мережі співробітництва.

Проведене дослідження виявило значні проблеми та недостатній розвиток інституціональної інфраструктури сільської місцевості України. При цьому інституціональна інфраструктура є одним із чотирьох складників інфраструктурного забезпечення цієї місцевості країни. Підтверджуємо необхідність трансформації інфраструктури сільських територій України на основі інновацій, чого неможливо досягти без формування ефективного інституціонального середовища в державі. Функціонування сучасних інститутів стримує розвиток руральних територій країни, не дозволяє відновлювати та розвивати інфраструктуру таких територій на основі розробки і впровадження інновацій.

Таким чином, згідно з напрацюваннями О.С. Саєнка [10] у межах інфраструктурного забезпечення розвитку сільських територій України на основі розробки та запровадження інновацій функціонує значна кількість неефективних інститутів, що породжує зростання трансакційних витрат суб'єктів, які діють на таких територіях, та призводить до їхніх збитків. Це вимагає дослідження інституціональних аспектів інфраструктурного забезпечення інноваційного розвитку руральних територій у країні. Враховуючи наукові розробки І.А. Ажаман [1] та І.М. Дудніка [3], відзначаємо наявність: 1. Формальних інститутів, до яких відносимо: економічні, правові, фінансові, кредитні, інвестиційні, інноваційні, екологічні, маркетингові, інформаційні, консультаційні, суспільні, релігійні, соціальні, культурні, торгівельні, зовнішньоекономічні інститути, а також інститути охорони здоров'я, державного управління, державного контролю та профспілкового захисту працівників. 2. Неформальних інститутів, де відзначаємо: культурні традиції, суспільні цінності, звичаї,

норми поведінки, досвід, взаємодію домашніх господарств та бізнес-одиниць із державними та місцевими органами влади, взаємодію домашніх господарств та суб'єктів підприємницької діяльності, менталітет, етичні норми, вірування.

Таким чином, саме сукупність формальних та неформальних, ефективних та неефективних інститутів і породжує інституціональне середовище інфраструктурного забезпечення інноваційного розвитку сільських територій в Україні та визначає необхідність його трансформації з метою досягнення ефективності та результативності розвитку цих територій держави.

До зовнішніх чинників впливу на інституціональне середовище інфраструктурного забезпечення інноваційного розвитку сільських територій в Україні відносимо: світові тенденції розвитку національних інституціональних середовищ та окремих інститутів; трансформацію сільських територій у світі та в окремих країнах; зміни в інфраструктурі сільської місцевості на глобальному, міжнародному та національних рівнях; тенденції розвитку та впровадження інновацій, зокрема в інфраструктуру руральних територій [13].

Закарпатська область поєднує гірський рельєф, високу частку дрібнотоварного виробництва та стійкі міграційні потоки, що формує особливу конфігурацію інституційного середовища. Демографічні деформації та відтік молоді послаблюють спроможність громад планувати довгі інфраструктурні цикли, а низька цифрова готовність гірських територій ускладнює управління інфраструктурою в режимі реального часу. Водночас транскордонне розташування та мережі діаспори створюють канали для інституційного «імпорту» практик ЄС, спільного проектування інфраструктурних рішень (логістика, е-комерція, смарт-енергооб'єкти) і координації політик на рівні євро регіонів [8]. Саме ця подвійність — поєднання інерційних бар'єрів і зовнішніх можливостей — вимагає специфічної архітектури інститутів, здатних одночасно зменшувати трансакційні витрати локальних акторів та вбудовувати їх у транскордонні ланцюги доданої вартості.

Серед внутрішніх чинників впливу на інституціональне середовище інфраструктурного забезпечення інноваційного розвитку сільських територій в Україні виділяємо: національні та регіональні тенденції розвитку вітчизняного інституціонального середовища та окремих інститутів; трансформацію сільських територій у країні та в окремих областях; зміни в

інфраструктурі сільської місцевості на рівні держави та окремих регіонів; тенденції розвитку та впровадження інновацій, зокрема в інфраструктуру руральних територій у країні взагалі й на рівні окремих областей (районів, сіл) зокрема. Вважаємо за доцільне в межах аналізу інституціональних аспектів інфраструктурного забезпечення інноваційного розвитку сільських територій в Україні дослідити розвиток кожного з виділених вище формальних та неформальних інститутів, а також сформулювати висновки щодо їхньої ефективності.

До групи економічних інститутів відносимо державні та недержавні інституції, які формують та регулюють економічні відносини в межах розвитку сільських територій України на основі відновлення та розбудови їхньої інфраструктури, яка ґрунтується на базі розробки та запровадження інновацій. Відзначаємо критичні проблеми у функціонуванні таких інститутів та їхню неефективність, що виявляється в переважній деградації сільської місцевості країни, зокрема через низьку якість її інфраструктурного забезпечення та неможливість розробки та запровадження відповідних інновацій.

Таким чином, можемо говорити про низьку ефективність економічних інститутів у контексті забезпечення інноваційного розвитку сільських територій в Україні, зокрема розвитку їхньої інфраструктури.

До групи правових інститутів входять законодавчі та нормативні акти України, які стосуються розвитку руральних територій, їхньої інфраструктури та стимулювання інноваційної активності на цих територіях у межах трансформації їхнього інфраструктурного забезпечення. Відзначаємо, з одного боку, досить високий рівень правового забезпечення розвитку сільських територій в Україні, а з іншого — наявність ряду проблем, серед яких можемо виділити: низьку ефективність та результативність нормативно-правових актів; слабку імплементацію зарубіжного досвіду, особливо Європейського Союзу; недостатню регламентацію державного регулювання розвитку сільських територій у країні та їхньої інфраструктури; хаотичність та слабкість формування комплексу стимулів до інноваційної активності в сільській місцевості, зокрема щодо інфраструктурного забезпечення руральних територій. Вищесказане дозволяє відзначити недостатню ефективність правових інститутів щодо розвитку руральних територій України, а також їхнього інфраструктурного забезпечення на основі розробки і впровадження інновацій.

Щодо групи фінансових інститутів розвитку сільських територій України, їхньої інфраструктури та розробки і впровадження інновацій у такі території та їхнє інфраструктурне забезпечення, то відзначаємо їхній досить слабкий розвиток, диверсифікацію та низькі темпи відновлення після двох послідовних економічних криз у країні (2008 – 2009, 2013 – 2015 роки). При цьому відзначаємо такі тенденції впливу підгруп фінансових інститутів на розвиток сільської місцевості країни: збільшення фінансової підтримки агровиробників з боку банків і небажання фінансувати більшість інфраструктурних проектів та інноваційних розробок; пошук шляхів збільшення співпраці з підприємствами – виробниками сільськогосподарської продукції з боку страхових компаній за їхньої низької активності у співпраці з сільськими громадами та регіональними владними інститутами; недостатня активність інших фінансових інститутів у межах розвитку сільських територій, їхньої інфраструктури та підтримки розвитку і впровадження інновацій у сільській місцевості.

Отже, можемо відзначити проблеми з ефективністю фінансових інститутів у межах розвитку сільських територій України, зокрема їхньої інфраструктури на базі розробки і впровадження інновацій.

В Україні створено достатню кількість фондів (наявні належні організаційні та правові умови) для фінансування інновацій, зокрема тих, що реалізуються бізнесом, а також відповідної інформаційно-консультативної підтримки бізнесу та підприємництва. Разом із тим, більшість із наявних фондів не отримує фінансування, їхні функції є досить подібними, хоча й розподілені між різними міністерствами (із порушенням вимог чинного законодавства). Ураховуючи те, що станом на середину III кварталу 2024 року відповідне Положення про фонд розвитку інновацій відсутнє (принаймні у вільному доступі на урядовому порталі), можна зробити висновок, що такі дії, швидше, нагадують гасла, а не реальні заходи, спрямовані на активізацію інноваційних процесів, оскільки використати передбачені бюджетом кошти ефективно до кінця 2024 року навряд чи є можливим. У контексті аналізу фінансового забезпечення політики сприяння інноваційним процесам та розвитку підприємництва не можна не звернути увагу на той факт, що сума коштів, виділена для ДІФКУ, є втричі меншою, ніж сума коштів, виділених за програмою «Державна підтримка технологічних інновацій для розвитку промисловості» (300,00 млн грн, МЕРТ), у 62,5

рази меншою за суму коштів, виділених для фінансування за програмами Державної підтримки суб'єктів господарювання в АПК та окремих галузей сільського господарства (6250,0 млн грн, розпорядник – МінАПК), та в 60 разів меншою за суму коштів, передбачених бюджетом у Державному фонді регіонального розвитку (6000,0 млн грн, підзвітний МінРегіонбуду) [5]. Примітно, що останній, як уже наголошувалось, має на меті фінансування виконання інвестиційних програм і проектів регіонального масштабу, спрямованих на розвиток регіонів і, зокрема, створення інфраструктури індустріальних та інноваційних парків.

Отже, потенціал цих фондів формує фінансову основу інноваційного розвитку всіх галузей економіки країни та її регіонів, зокрема сільської місцевості, разом із тим, розпорошені по різних програмах та відомствах, ці кошти використовуються недостатньо ефективно з цього погляду. Зокрема, за результатами проведеного аудиту проектів, реалізованих за рахунок коштів ДФРР у 2015 – 2017 рр., експерти констатували, що більшість сфер, які мають прямий вплив на підвищення конкурентоспроможності регіонального бізнесу, залишилася поза увагою ДФРР, а діяльність фонду є малоефективною з погляду досягнення цілей розвитку регіонів [6].

Дослідження впливу кредитних інститутів на розвиток вітчизняних руральних територій дозволяє вказувати на їхній дестимулюючий вплив на самі території і на відновлення та розбудову їхньої інфраструктури, а також розробку і впровадження інновацій на цих територіях, зокрема в інфраструктурні проекти. Відзначаємо такі тенденції: мінімізація ризиків при роботі з суб'єктами, які функціонують на сільських територіях країни; низька кредитна підтримка інфраструктурних проектів у сільській місцевості; небажання співпрацювати з розробниками інновацій; недостатня активність та ініціатива щодо співпраці з суб'єктами підприємницької діяльності, домашніми господарствами, які функціонують на сільських територіях України; недостатнє врахування особливостей та потреб у кредитній підтримці сільської місцевості держави; низькі можливості іноземної кредитної підтримки розвитку національних сільських територій та їхньої інфраструктури. Акцентуємо увагу на тому, що наведену групу інститутів необхідно віднести до неефективних інститутів щодо забезпечення розвитку руральних територій країни, їхньої

інфраструктури та розробки і впровадження інновацій на цих територіях.

Група інвестиційних інститутів забезпечує надходження відповідних розмірів інвестицій на відповідних умовах у розвиток сільських територій, а також бізнес-одиниць, які функціонують на них. Відзначаємо такі тенденції щодо впливу інвестиційних інститутів на розвиток сільської місцевості країни: критичний дефіцит інвестицій у сільські території та їхню інфраструктуру; акцент тільки на сільських виробниках, переважно великого розміру; максимальне несприйняття підтримки розробки та впровадження інновацій, особливо у сферах поза виробництвом сільськогосподарської продукції; слабка динаміка іноземних інвестицій. Такий стан справ дозволяє зробити висновок про неефективність інвестиційних інститутів у контексті розвитку сільських територій країни та їхньої інфраструктури, особливо з використанням інновацій.

Інноваційні інститути забезпечують розробку, продаж, використання інновацій у сільській місцевості країни, зокрема в межах відновлення та розбудови інфраструктури такої місцевості. Зазначаємо низький рівень розвитку та диверсифікації таких інститутів в Україні, а також їхню недостатню ефективність[11].

Екологічні інститути представлені в сільській місцевості країни відповідними державними владними органами та місцевими органами самоврядування, законодавчими та нормативними актами, бізнес-одиницями, громадськими організаціями, окремими активістами, ЗМІ. Відзначаємо зростання важливості їхньої результативності функціонування в умовах значного погіршення екологічної ситуації у світі та в Україні, зокрема на національних сільських територіях. Метою функціонування цієї групи інститутів є контроль за розвитком сільської місцевості та відповідний вплив щодо забезпечення екологічної безпеки країни загалом і цієї місцевості зокрема, у тому числі що стосується відновлення та розбудови інфраструктури з використанням інновацій. Дослідження функціонування та розвитку екологічних інститутів на сільських територіях України вказує на їхню критичну неефективність, що виявляється у швидкому забрудненні таких територій, зокрема за рахунок руйнування об'єктів інфраструктури. Гірський характер Закарпаття підсилює ціну помилок у землекористуванні: ерозія, селеві потоки, паводки, а низька частка органічного виробництва поєднується з тиском на схилі землі та фрагментованістю лісокористування.

Екологічним інститутам варто перейти від переважно каральної моделі до сервісної: екосистемні контракти з громадами за протиерозійні практики, платежі за екосистемні послуги (PES) для водозборів, типові «зелені» ТЗ на інфраструктурні проекти (берегоукріплення, гірські дороги, мікро-ГЕС), обов'язкові аудити ґрунту при муніципальних інвестиціях. Така реконфігурація інститутів робить інновації (точне землеробство, біологічні методи відновлення, сенсори моніторингу) економічно доцільними, зменшуючи фінансові й правові ризики для МСП.

Маркетингові інститути покликані забезпечити розвиток маркетингової діяльності в сільській місцевості країни за рахунок впровадження маркетингу в діяльність державних органів влади, органів місцевого самоврядування та домашніх господарств, а також підвищення його якості у бізнес-одиниць, які здійснюють власну фінансово-господарську діяльність на сільських територіях включно з фізичними особами-підприємцями. Відзначаємо критичні проблеми з функціонуванням маркетингових інститутів у сільській місцевості України, що призводить до зниження конкурентоспроможності руральних територій країни, низької зацікавленості у їхньому розвитку з боку інвесторів, зокрема іноземних, неможливості забезпечити відновлення та розвиток інфраструктури, а також розробку і впровадження інновацій у функціонування сільських територій і у їхню інфраструктуру. Вищезазначене вказує, що група маркетингових інститутів у контексті розвитку сільських територій України на основі відновлення та розбудови їхньої інфраструктури з використанням інновацій є не ефективною. Головний дефіцит - не стільки технології, скільки координація та доступ до ринків. Мережева модель інститутів - трійка хабів (Ужгород-Мукачєво-Берегове) з «променями» в гірські громади - може виконувати одразу три функції: 1) консультаційно-навчальну (мікро-ERP, е-інвойсинг, маркетплейси, експортні регламенти ЄС); 2) маркетингову (єдиний каталог локальних брендів, фотостандарти, мультимовні картки товарів, календар подій/гастротурів); 3) координаційну (спільні закупівлі, логістика, крос-бодер фулфілмент). Інституціоналізація таких хабів при ОМС або у форматі державно-приватного партнерства знімає бар'єри входу для МСП і перекладає складні цифрові/правові процедури на «інститути-посередники», що знижує трансакційні витрати [7].

Діяльність інформаційних інститутів спрямована на формування інформаційного середовища в розвитку сільської місцевості країни (її структурних елементів) і забезпечення його функціонування. До групи інформаційних інститутів слід віднести: відповідні структурні складники державних та муніципальних органів влади, бізнес-одиниць; окремі суб'єкти підприємницької діяльності, передусім ЗМІ; громадські організації; окремі домашні господарства; відповідні інформаційні системи. Враховуючи складність отримання, недостатні обсяги та об'єктивність інформації щодо розвитку сільських територій, а також їхньої інфраструктури, зокрема на основі інновацій, можемо відзначити низьку ефективність цієї групи інститутів у межах трансформації таких територій.

Група консультаційних інститутів виконує допоміжні функції щодо розвитку сільських територій в Україні, їхньої інфраструктури та розробки і впровадження інновацій на таких територіях, зокрема в інфраструктурне забезпечення. Головним завданням функціонування консультаційних інститутів є зменшення невизначеності щодо прийняття управлінських рішень у межах: розвитку сільської місцевості взагалі або окремих її територій; трансформації складників руральних територій, до яких відносимо інфраструктурне забезпечення; розробки та використання інновацій на сільських територіях, зокрема щодо відновлення й розбудови інфраструктури. Відзначаємо слабкий розвиток, недостатню диверсифікацію та ефективність діяльності цієї групи інститутів в Україні.

Суспільні інститути призначені, з одного боку, для розвитку суспільства та суспільних відносин у країні, а з іншого – для контролю за діяльністю державних та місцевих органів влади, суб'єктів підприємницької діяльності, окремих домашніх господарств, а також захисту бізнес-одиниць і домашніх господарств від негативного впливу зовнішнього середовища. У межах розвитку сільських територій головним завданням суспільних інститутів є забезпечення ефективного розвитку таких територій та їхніх окремих складників, зокрема інфраструктури.

Щодо діяльності суспільних інститутів в Україні, то можемо відзначити їхній недостатній розвиток, слабку підтримку діяльності цих інститутів з боку державних та муніципальних органів влади, підприємницьких структур, домашніх господарств, а також низьку ефективність функціонування через наявність застарілих інститутів, особливо щодо розвитку

сільських територій у країні та їхніх елементів, до яких відносимо й інфраструктуру таких територій. Релігійні інститути перебувають у стадії глибокої трансформації, яка почалась зі здобуттям Україною незалежності та визнання в Конституції свободи віросповідань. Відзначаємо складність формування та функціонування таких інститутів у країні, особливо стосовно сільських територій, та зростання їхнього впливу на забезпечення розвитку цих територій. Водночас необхідно зазначити недостатню ефективність релігійних інститутів у контексті розвитку сільської місцевості країни та бажання усунутись від вирішення проблем руральних територій у країні, зокрема щодо їхнього інфраструктурного забезпечення.

Культурні інститути також перебувають у процесі активної трансформації у сучасних умовах розвитку соціально-економічної системи України. Відзначаємо суттєві зміни таких інститутів у контексті розвитку сільської місцевості країни та проблеми щодо їхнього розвитку на руральних територіях держави. Це призводить до зниження їхнього впливу на розвиток вітчизняних сільських територій, зокрема на їхнє інфраструктурне забезпечення. Окремо наголошуємо на низькій ефективності цієї групи інститутів щодо стимулювання розвитку сільської місцевості України.

Діяльність торговельних інститутів спрямована на підвищення взаємодії та обміну продукцією (роботами, послугами) між державними установами, місцевими органами влади, суб'єктами підприємницької діяльності, домашніми господарствами. Відзначаємо наявність серйозних диспаратів у такому обміні між міськими та сільськими територіями України, що було породжено розвитком країни в межах СРСР та за часів незалежності. Окремо наголошуємо на руйнації та недостатніх темпах відновлення торговельних інститутів у сільській місцевості країни, що призводить до зниження темпів її розвитку, а також зниження темпів розвитку окремих її складників, зокрема інфраструктури. Це свідчить про неефективність функціонування торговельних інститутів на сільських територіях України. Ці інститути призначені для налагодження зовнішньоторговельних зв'язків сільської місцевості країни та покликані забезпечити підвищення доходів і прибутків суб'єктів, які здійснюють власну діяльність на цій місцевості. Відзначаємо зростання кількості, обсягів діяльності та диверсифікації зовнішньоекономічних інститутів на руральних територіях України, а також наголошуємо на

підвищенні ефективності їхнього функціонування в умовах посткризової трансформації національної економіки.

На окрему увагу заслуговує стимулюючий вплив таких інститутів на розвиток сільської інфраструктури та залучення інновацій в інфраструктурне забезпечення села в країні. Група інститутів охорони здоров'я є однією з ключових, які формують інституціональне середовище інфраструктурного забезпечення інноваційного розвитку сільських територій в Україні. Відзначаємо значну проблематику щодо трансформації та розвитку таких інститутів у сільській місцевості країни, що негативно впливає на розвиток українських руральних територій та їхнє інфраструктурне забезпечення. Наголошуємо на критично низькій ефективності цієї групи інститутів у сільській місцевості держави та необхідності їхнього глибокого перетворення в межах трансформації інститутів охорони здоров'я на національному рівні.

Для Закарпаття ключова проблема правових інститутів - розрив між нормативною базою та виконанням у гірських громадах, де цифрова інфраструктура слабка, а виконання регуляторних процедур (землекористування, е-інвойсинг, публічні закупівлі, екологічні дозволи) затягується або дорожчає, збільшуючи трансакційні витрати МСП. Паралельно з цим транскордонні програми (INTERREG/ENI) пропонують «короткі траси» доступу до інвестицій, але потребують узгодження локальних актів (просторове планування, стандарти якості, е-документообіг) із практиками сусідніх регіонів ЄС. Для вирівнювання цієї асиметрії доцільно інституціоналізувати регіональні «правові офіси впровадження» (при ЦНАП/АГРІ-хабах), які переводять норми у покрокові регламенти для сільських громад, з фокусом на електронні послуги та крос-бодерні вимоги до якості продукції й інфраструктурних робіт [8]. Функції урядової структури, що має формувати та реалізовувати політику у

визначених сферах, є досить вичерпними й передбачають і формування належного інформаційного простору (системи науково-технічної інформації, інформації про технології) та організаційних умов (розвиток інфраструктури сприяння інноваціям), і фінансування, а також формування підґрунтя для вдосконалення законодавства в цій сфері (через прогнозно-аналітичні дослідження та визначення пріоритетів).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Виходячи з вищенаведеного, слід констатувати, що наявна система організації діяльності урядових інститутів у сфері реалізації державної інноваційної політики не є цілісною та комплексною з огляду на повноту охоплення компонентів національної інноваційної системи в рамках відповідального відомства: поза увагою залишаються фірми, інфраструктура та зв'язки. Недостатня скоординованість між політикою у сфері освіти і досліджень та економічною політикою, а також фрагментація та розпорошеність відповідальності між різними урядовими міністерствами та відомствами призводять до зниження урядового впливу на інноваційні процеси та їхній розвиток у потрібному напрямі. Це вказує на критично неефективне функціонування державних інститутів, діяльність яких спрямована на забезпечення розвитку сільських територій в Україні та їхньої інфраструктури за рахунок інновацій.

Підсумовуючи дослідження впливу інституціонального середовища на розвиток сільських територій в Україні, а також на інфраструктурне забезпечення таких територій на основі розробки та запровадження інновацій, відзначаємо наявність значних проблем та критичну неефективність і самого середовища, і окремих інститутів у цьому контексті, що потребує розробки комплексу шляхів усунення виявлених проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ажаман І. А. Інституційна інфраструктура розвитку промислового та цивільного будівництва в сільській місцевості. Економічний аналіз. 2014. Т. 16, №. 1. С. 22–27.
2. Готра В. В., Ігнатко М. І. Інноваційні можливості штучного інтелекту для сталого розвитку агросектора України. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». 2025. 1 (65). С. 14–20.
3. Дуднік І. М. Інституціональні зміни та тенденції трансформації національної економіки. Економіка і регіон. 2014. № 3 (46). С. 42 – 46.
4. Малік М. Й., Хвесик М. А. Сталий розвиток сільських територій на засадах регіонального природокористування та еколого–безпечного агропромислового виробництва. Економіка АПК. 2010. № 5. С. 3–12.

5. Моніторинг реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади станом на 01.01.2025. Міністерство розвитку громад та територій України. [https://mtu.gov.ua/files/Моніторинг%20IV%20квартал%202024%20року%20\(1\).pdf](https://mtu.gov.ua/files/Моніторинг%20IV%20квартал%202024%20року%20(1).pdf)
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України. <https://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Офіційний сайт Міністерства розвитку громад та територій України. <https://mtu.gov.ua/content/monitoring-reformi-miscevogo-samovryaduvannya-ta-teritorialnoi-organizacii-vladi.html>
8. Дослідження стану та потреб МСБ в Україні за оцінкою територіальних громад та ОВА. <https://business.dia.gov.ua/analytics/research/doslidzhennia-stanu-ta-potreb-msb-v-ukraini-za-otsinkoiu-terytorialnykh-hromad-ta-ova>
9. Саблук П. Т., Курило Л. І. Наукові (економічні) центри розвитку сільських територій в управлінні аграрною економікою. Економіка АПК. 2014. № 5. С. 51–56.
10. Саєнко О. С. Удосконалення інституціональної системи у контексті зміцнення економічної безпеки України. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. 2011. Вип. 1. С. 113–119.
11. Федорчук, О., Дегтяренко, М., & Шиманська, М. (2024). Перспективи впровадження концепції «розумне село» як пріоритетного напрямку розвитку інфраструктури сільських територій в Україні в умовах повоєнного відновлення. *Scientific Bulletin of Kherson State University Series Economic Sciences*, 52, 43–50. <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2024-52-6>.
12. Якуба К. І. Трудовий потенціал сільських територій. Вісник аграрної науки. 2008. № 3. С. 115 – 119.
13. Яремко Л.А., Яремко С.А. (2020) Інноваційний розвиток регіону та шляхи його забезпечення. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Вип. 146 (6). с. 76-82. DOI: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2020-6-12>

REFERENCES

1. Azhaman, I. A. (2014). *Instytutsiyna infrastruktura rozvytku promyslovoho ta tsyvil'noho budivnytstva v sil's'kiy mistsevosti* [Institutional infrastructure for the development of industrial and civil construction in rural areas]. *Ekonomicheyny analiz*, 16(1), 22–27. [in Ukrainian].
2. Hotra, V. V., & Ihnatko, M. I. (2025). *Innovatsiyni mozhlyvosti shtuchnoho intelektu dlya staloho rozvytku ahrosektoru Ukrayiny* [Innovative possibilities of artificial intelligence for sustainable development of Ukraine's agricultural sector]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Seriya: Ekonomika*, 1(65), 14–20. [in Ukrainian].
3. Dudnik, I. M. (2014). *Instytutsional'ni zminy ta tendentsiyi transformatsiyi natsional'noyi ekonomiky* [Institutional changes and transformation trends in the national economy]. *Ekonomika i rehion*, (3(46)), 42–46. [in Ukrainian].
4. Malik, M. Y., & Khvesyk, M. A. (2010). *Stalyy rozvytok sil's'kykh terytoriy na zasadakh rehional'noho pryrodokorystuvannya ta ekoloho-bezpechnoho ahropromyslovoho vyrobnytstva* [Sustainable development of rural areas based on regional nature management and environmentally safe agro-industrial production]. *Ekonomika APK*, (5), 3–12. [in Ukrainian].
5. *Monitorynh reformy mistsevoho samovryaduvannya ta terytorial'noyi orhanizatsiyi vlady stanom na 01.01.2025* [Monitoring of the reform of local self-government and territorial organization of power as of 01.01.2025]. (2025). *Ministerstvo rozvytku hromad ta terytoriy Ukrayiny*. Retrieved from: [https://mtu.gov.ua/files/Моніторинг%20IV%20квартал%202024%20року%20\(1\).pdf](https://mtu.gov.ua/files/Моніторинг%20IV%20квартал%202024%20року%20(1).pdf) [in Ukrainian].
6. *Ofitsiynyy sayt Derzhavnoyi sluzhby statystyky Ukrayiny* [Official website of the State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from: <https://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
7. *Ofitsiynyy sayt Ministerstva rozvytku hromad ta terytoriy Ukrayiny* [Official website of the Ministry for Communities and Territories Development of Ukraine]. Retrieved from: <https://mtu.gov.ua/content/monitoring-reformi-miscevogo-samovryaduvannya-ta-teritorialnoi-organizacii-vladi.html> [in Ukrainian].
8. *Doslidzhennya stanu ta potreb MSB v Ukrayini za otsinkoyu terytorial'nykh hromad ta OVA* [Research on the state and needs of SMEs in Ukraine according to the assessment of local communities and regional administrations]. (n.d.). Retrieved from: <https://business.dia.gov.ua/analytics/research/doslidzhennia-stanu-ta-potreb-msb-v-ukraini-za-otsinkoiu-terytorialnykh-hromad-ta-ova> [in Ukrainian].

9. Sabluk, P. T., & Kurylo, L. I. (2014). Naukovi (ekonomichni) tsentry rozvytku sil's'kykh terytoriy v upravlinni ahrarnoyu ekonomikoyu [Scientific (economic) centers for rural development management in the agrarian economy]. *Ekonomika APK*, (5), 51–56. [in Ukrainian].
10. Sayenko, O. S. (2011). Udoskonalennya instytutsional'noyi systemy u konteksti zmitsnennya ekonomichnoyi bezpeky Ukrainy [Improvement of the institutional system in the context of strengthening Ukraine's economic security]. *Visnyk Chernivets'koho torhovel'no-ekonomichnoho instytutu. Ekonomichni nauky*, (1), 113–119. [in Ukrainian].
11. Fedorchuk, O., Dehtyarenko, M., & Shymans'ka, M. (2024). Perspektyvy vprovadzhennya kontseptsii "rozumne selo" yak prioryetnoho napryamku rozvytku infrastruktury sil's'kykh terytoriy v Ukraini v umovakh povoiennoho vidnovlennya [Prospects for implementing the "smart village" concept as a priority direction for rural infrastructure development in post-war Ukraine]. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Economic Sciences*, 52, 43–50. <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2024-52-6> [in Ukrainian].
12. Yakuba, K. I. (2008). Trudovyy potentsial sil's'kykh terytoriy [Labor potential of rural areas]. *Visnyk ahrarnoyi nauky*, (3), 115–119. [in Ukrainian].
13. Yaremko, L. A., & Yaremko, S. A. (2020). Innovatsiynyy rozvytok rehionu ta shlyakhy yoho zabezpechennya [Innovative development of the region and ways of its implementation]. *Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*, 146(6), 76–82. <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2020-6-12> [in Ukrainian].

Отримано 20.08.2025